

Нематеріальна культурна спадщина

Нематеріальна культурна спадщина — надбання культури у специфічних формах вияву (мова, фольклор, традиції, звичаї тощо), колективні знання та навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти і культурні простори, які транслюються через покоління, відтворюються і живлять почуття етнокультурної самобутності та ідентичності.

Зміст

- 1 Характеристика
- 2 Історична довідка
- 3 Нематеріальна культура в оптиці культурології
- 4 Значення
- 5 Джерела
- 6 Література
- 7 Автор ВУЕ
- 8 Важливо!

Характеристика

Згідно з Конвенцією ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003) до неї віднесено:

- усні традиції (епоси, перекази, легенди тощо) та форми вираження, зокрема мова як носій нематеріальної культурної спадщини;
- виконавське мистецтво (музика, спів, танці, театр тощо);
- звичаї, обряди, святкування;
- знання та практики, що стосуються природи й всесвіту (зокрема, народна мудрість, народна медицина та ін.);
- традиційні ремесла.

Нематеріальна культурна спадщина тісно пов'язана з матеріальною; є важливим складником традиційного способу життя корінних народів чи місцевих співтовариств і джерелом культурного різноманіття світу.

Історична довідка

Інтерес до народних звичаїв, мистецтва та фольклорних традицій в Європі сформований ідеалами Романтизму і суспільними змінами весни народів 1848–1849.

У 19 ст. потреба охороняти подібні прояви культури ще не визріла. Стрімкий розвиток археології, зосередженої на історії матеріальної культури, спонукав до ухвалення актів законодавства з охорони передусім матеріальних старожитностей (див. Охорона пам'яток архітектури та містобудування), артефактів минулих епох тощо.

1972 був прийнятий, а 1975 набув чинності проект охорони видатних культурних та природних цінностей, що вважаються надбанням усього людства, під патронатом всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Лише від 1950-х потреба охорони нематеріальних культурних пам'яток декларована на державному рівні — спершу Японією та Південною Кореєю. Згодом у Китаї та Індії почали створювати спеціалізовані бібліотеки традиційних знань.

1982 термін «нематеріальна культурна спадщина» набув офіційного міжнародного статусу.

Першим міжнародним правовим документом, присвяченим культурній різноманітності, стала «Загальна декларація ЮНЕСКО про культурну різноманітність» (2001), де наголошено особливу роль культури в економічному та соціальному розвитку.

17.10.2003 на засіданні Генеральної Асамблеї ООН ухвалено міжнародну «Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини», за прийняття якої проголосувала й Україна.

2013 до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО було включено петриківський розпис як «українське декоративно-орнаментальне малярство 19–20 ст.». Тепер список поповнили косівська кераміка, бубнівська кераміка, опішнянська кераміка, кролевецькі рушники, козацькі пісні Дніпропетровщини тощо. Сюди ж віднесено й елементи культури корінних народів та етнічних меншин України: наприклад, кримськотатарський орнамент орьнек.

У 2020-х Український центр культурних досліджень презентував Інтернет-проект «Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини України».

Нематеріальна культура в оптиці культурології

У працях культурологів, етнологів, антропологів Леслі Елвіна Байта (White, Leslie Alvin, 1900–1975; США), Альфреда Луїса Кребера (Kroeber, Alfred Louis, 1876–1960; США), Джеймса Керна Фейблмана (Feibleman, James Kern, 1904–1987; США) та ін. стверджувалося, що культурна специфіка того чи ін. народу виявляється суголосно у матеріальних об'єктах, фольклорі, танцях, виставах, орнаментиці, культурі повсякденності тощо. Всі ці категорії вважалися неподільними, і культура сприймалась в якості «фабрики» з виробництва сенсів. Лише в історичних та археологічних публікаціях, зокрема часів СРСР, постійно протиставляли «культуру матеріальну» та «культуру духовну».

За теорією культуролога А. Я. Флієра (нар. 1950; РФ), зазначене розмежування хибне, бо матеріальне та символічно-духовне у культурі тісно переплетені (напр., у релігійно-культовій сфері). Натомість, матеріальним, зокрема монументальним культурним пам'яткам, варто протиставляти нематеріальні.

Специфічну роль нематеріальних культурних проявів демонстрував у розвідках острівних традиційних суспільств етнолог і антрополог нової хвилі К. Гірц. Культуролог Марілена Векко (Vesso, Marilena, нар. 1971; Італія) аналізувала глибинні конотації французького терміна «patrimoine» (з франц. — спадщина), яке, на відміну від схожого поняття «héritage», фіксує спадкові цінності саме нематеріального характеру.

У центрі дискусій — проблемність розуміння національної культури як суто народних співів, танців, колядок, орнаментики тощо. Останні є лише частиною культурних проявів і не можуть сприйматися у відриві від інших аспектів культури повсякденності, які сформували увесь обсяг культурної нематеріальної спадщини.

Значення

Культура потребує живого інформаційного обміну, щільність та інтенсивність якого визначають її цивілізаційний та національний характер. Традиції, звичаї, мова чи повсякденна поведінка не можуть лишатися незмінними впродовж багатьох поколінь. Однак їхнє смислове навантаження здатне інтегруватися у нові соціальні обставини, завдяки чому культура доби пост-індустріальної глобалізації переживає цікаві метаморфози.

Водночас чимало культурних проявів та смислів уже не здатні органічно існувати в нових умовах. Потреба в їхній штучній консервації — сумнівна, але необхідність їхнього збереження в музейному сенсі, в контексті культури пам'яті, — очевидна. Над цими проблемами працюють, зокрема, ЮНЕСКО та ін. міжнародні й національні організації.

Джерела

1. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини / Пер. з англ. // Верховна Рада України. Законодавство України 2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text
2. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України // Міністерство культури України. URL: <https://www.docdroid.net/Ze1KwjQ/nacionalnii-perelik-elementiv-nksrisennya-doc>
3. Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage // UNESCO. URL: <https://ich.unesco.org/en/convention>

Література

1. Vecco M. A Definition of Cultural Heritage: From the Tangible to the Intangible // Journal of Cultural Heritage. 2010. Vol. 11. № 3. С. 321–324. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1296207410000361>
2. Терес Н. Міжнародна охорона нематеріальної культурної спадщини: світовий та український досвід // Етнічна історія народів Європи. 2011. № 36. С. 58–63.
3. Lenzerini F. Intangible Cultural Heritage: The Living Culture of Peoples // European Journal of International Law. 2011. Vol. 22. № 1. P. 101–120. URL: <https://academic.oup.com/ejil/article/22/1/101/436591>
4. Флиер А. Я. История общества — история культуры — историческая культурология // Вестник Московского государственного университета культуры и искусств. 2012. № 6 (50). С. 14–21.
5. Кудерська Н. І., Кудерська І. О. Нематеріальна культурна спадщина України, її об'єкти (прояви) // Європейські перспективи. 2015. № 7. С. 59–67.
6. Labadi S. UNESCO, Cultural Heritage, and Outstanding Universal Value: Value-Based Analyses of the World Heritage and Intangible Cultural Heritage Conventions. Lanham : Rowman & Littlefield, 2015. 204 p.
7. Дутчак О. І. Нематеріальні культурна спадщина ЮНЕСКО в Україні: перспективи використання в індустрії туризму // Карпатський край. 2017. № 1 (9). С. 165–170.
8. Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини України. URL: <http://virtmuseum.uccs.org.ua/ua>

Автор ВУЕ

Д. О. Король

Покликання на цю статтю: Король Д. О. Нематеріальна культурна спадщина // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Нематеріальна культурна спадщина> (дата звернення: 9.05.2022).

Статус гасла: Оприлюднено

Оприлюднено: 19.10.2020